

ARTIKEL *Het godsbeeld der atheïsten*

René van Elst

Commentaar op het boek "Mag God nog God zijn?" van Ignace Demaerel (BCBS, 2020)*In: De Vrijdenker 2020-07, p. 8-12*

Maandblad van Vrijdenkersvereniging De Vrije Gedachte

jaargang 51, nummer 07, september 2020

Het commentaar van R. van Elst op het boek is telkens aangeduid met "ARTIKEL"**De repliek van I. Demaerel is telkens aangeduid met "DEMAEREL"****De reacties van R. van Elst op de repliek zijn aangeduid met "VAN ELST – DUPLIEK"****De reacties hierop van I. Demaerel staan erachter *in het rood***

Zoo staan dus twee wereldbeschouwingen tegenover elkander in dezen onzen tijd als scherpe tegenstellingen elkander uitsluitende: de oude die buiten de zichtbare wereld nog een onzichtbare wereld elders kent en de nieuwe, die dat geloof aan eene andere wereld verwerpt en alleen de zichtbare wereld maakt tot voorwerp van haar onderzoek.

Ferdinand Domela Nieuwenhuis (1879)

ARTIKEL - Onlangs kreeg de redactie ter bespreking aangeboden het boek *Mag God nog God zijn?* van de Vlaamse theoloog Ignace Demaerel. Dit boek is geschreven vanuit een gelovige kijk op de wereld. Het vertolkt – om met Domela Nieuwenhuis te spreken – de oude wereldbeschouwing die buiten de zichtbare wereld nog een onzichtbare wereld elders kent.

DEMAEREL - Ik vind het vreemd dat hij deze wereldbeschouwing 'oud' noemt en ze daarbij impliciet veroordeelt als 'achterhaald', want 90% van de mensen gelooft nog steeds in het bestaan van een geestelijke wereld.

VAN ELST – DUPLIEK - Dat het geloof in een geestelijke wereld oud is, en wijd verspreid, kan moeilijk betwist worden; het heeft zich met de mens over de Aarde verspreid. Het atheïsme is daarmee vergeleken nieuw. Hoeveel procent van de bevolking iets gelooft, zegt echter niets over het wáár zijn ervan. Ik denk ook dat Domela Nieuwenhuis inderdaad impliceerde dat het geloof in een andere wereld achterhaald was. Kijken wij naar het christelijk geloof: dat is door de wetenschap (inclusief bijbelonderzoek) onmiskenbaar op belangrijke punten achterhaald.

Dit laatste geloof ik totaal niet; het enige wat eventueel door wetenschap achterhaald is is een te letterlijke interpretatie van teksten zoals 'de vier hoeken van de aarde' die trouwens in de poëtische boeken staan, maw het gaat om details die niet de kern van de Bijbel of het geloof uitmaken.

ARTIKEL - Voor de auteur staat het als een paal boven water dat God bestaat en almachtig, volmaakt, rechtvaardig, een moreel voorbeeld en alwetend is,

DEMAEREL - (Dat is in mijn ogen de definitie van wie God is, als er een God zou bestaan),

VAN ELST – DUPLIEK – Het ziet er naar uit dat u door een gelukkig toeval heeft leren geloven in een God met precies de eigenschappen waarvan u vindt dat hij ze zou moeten hebben.

Voor mij zit hier een zekere logica in, een stuk gezond verstand: je kan niet op een rationele manier geloven in bijv. de Griekse of heidense goden met hun bizarre (wrede, jaloezische, kleinzielige...) eigenschappen. De God van de Bijbel vertegenwoordigt daarentegen alles wat goed en rechtvaardig is.

ARTIKEL - dat hij wonderen doet (p. 114), dat hij aan één woord genoeg heeft om 100 miljard sterrenstelsels te scheppen (p. 264) en dat hij passioneel hunkert naar de liefde van de mens (p. 277) en zijn eniggeboren zoon heeft geofferd (p. 313); Demaerel weet ook hoe je in de hemel kunt komen (p. 130) en hoe het in de hel toegaat (p. 267, maar let op... dat weet hij 'niet precies' (p. 282)). Hij snapt hoe het zit met de drieëenheid en de zondeval en met het reddingsplan en de kruisdood van Jezus.

DEMAEREL - Ik beweer nergens dat ik deze dingen *weet*, maar het mag wel duidelijk zijn dat ik ze *geloof*. En ja, ik doe dat met dezelfde zekerheid als vele atheïsten beweren te *weten* dat er geen God bestaat, geen hemel enz. Ik weet voorts niets méér over al deze dingen dan wat de Bijbel erover zegt, en ik leg ook uit waarom in mijn ogen de Bijbel (en Jezus) niet zomaar de eerste de beste zijn en dus niet zomaar achteloos en minachtend aan de kant kunnen geschoven worden. Ik beweer nergens dat ik de drie-eenheid enz. 'snap': ik schrijf in voetnoot 284 "De Drieëenheid is een complex mysterie dat wij nooit helemaal zullen kunnen doorgronden of uitleggen, maar als we een summiere poging zouden wagen, kunnen we het ongeveer als volgt beschrijven..." Ik vind uw voorstelling van zaken dus niet erg eerlijk en respectvol.

VAN ELST – DUPLIEK - Als u schrijft dat we de "drieëenheid ongeveer als volgt kunnen beschrijven" lijkt het mij niet onjuist als ik opmerk dat u de drieëenheid snapt. *Ik kan er mij 'ongeveer' een beeld van vormen, maar dat is zeker niet hetzelfde als 'snappen'*. Maar een beetje badinerend ben ik in deze opsomming van uw kennis wel te werk gegaan. Zo'n artikel moet niet te droog zijn. *OK, geen probleem*. Wat de drieëenheid betreft, er zijn een paar woorden in de Bijbel die in de richting van zoiets wijzen, maar verder is het voorzover ik weet een theologische constructie uit het jaar 325. *De definitieve formulering is dan vastgelegd in een concilie, maar naar algemene consensus is het wel een verwoording van wat impliciet in de Bijbel staat*. Zelfs de diepgelovige Newton had er zijn vraagtekens bij – heimelijk natuurlijk, want de christelijke naastenliefde strekte zich in die dagen niet uit tot degenen die daaraan twijfelden. *Ik heb er helemaal geen probleem mee dat iemand daar 'zijn vragen bij heeft', want het blijft inderdaad iets wat je niet 100% in woorden kan uitdrukken*. Een beschrijving ervan kan slechts op fantasie berusten. *Dat is dan weer uw interpretatie: er zijn voldoende bijbelteksten om de beschrijving ervan op te bouwen*.

ARTIKEL - Demaerel spreekt zich uit tegen relativisme, maar voor hem is alles relatief behalve de Bijbel.

DEMAEREL - Ik geloof dat bijna alles relatief is behalve God.

VAN ELST – DUPLIEK - U schrijft in uw repliek bij het vorige punt dat u over dingen als God en de hemel niet meer weet dan wat de Bijbel er over zegt. Dat klopt met wat ik heb gezegd, namelijk dat voor u alleen de Bijbel niet relatief is, die bakent immers af wat u weet/gelooft, ook over God.

Het klopt dat ik niet geloof dat de Bijbel relatief is, maar ik maak een nuance: God is voor mij de enige volmaakte realiteit, maar de Bijbel is door mensen geschreven en dus beperkt net zoals alles op deze wereld beperkt is, al is het alleen maar de taal, woordenschat, culturele inzichten, menselijke kennis enz.

ARTIKEL - Het is verbluffend hoe iemand met zoveel zekerheid uitspraken kan doen over 'spirituele realiteiten', dingen die duidelijk alleen maar in en uit overgeleverde fantasieën bestaan, zoals de hierboven genoemde.

DEMAEREL - U bezondigt zich hier duidelijk aan dezelfde 'fout' als ik want u beweert met verbluffende stelligheid dat God en spirituele realiteiten 'fantasieën' zijn...

VAN ELST – DUPLIEK - Als u met stelligheid dingen mag beweren over onwaarneembare en onbewezen dingen, mag ik dat ook. **OK, maar dan zijn ze evenzeer een geloof of een 'fantasie' zoals u over mijn geloof zegt.** Met de *hierboven genoemde dingen* doelde ik op 'dingen' als de drieëenheid, de zondeval, het reddingsplan en de kruisdood van Jezus (onder de laatste twee versta ik de opvatting dat de mensheid door Jezus' offer aan het kruis verlost is), en daar kan ik nog dingen bij bedenken als de hemel en de hel, de (als ik me niet vergis) 100 miljoen engelen enz. enz..

Ik denk nu ook aan de tenhemelopneming van Maria, een stukje vroeg ontstaan volksgeloof waar niets over in de Bijbel staat (niet dat het waar zou zijn als het daar wel in stond), duidelijk op enig moment door iemand verzonnen, maar uiteindelijk door de R.K. kerk officieel tot onderdeel van het geloof verheven. **Ik ben het er helemaal mee eens dat dit uit volksgeloof komt en het dus een grote fout was om dit tot dogma te verklaren, net zoals een aantal andere katholieke dogma's.**

Over verlossing gesproken, waarom zijn de vrouwen 2000 jaar geleden niet verlost van de pijnlijke bevallingen waarmee ze volgens de Bijbel gestraft zijn om een (nauwelijks verwijtbaar) vergrijp van Eva? **Wel, de verlossing is nog niet totaal (net zoals we nog steeds sterven en ziek worden en moeten werken in het zweet van ons aanschijn)... De keuze van Eva (en Adam ook!) om van de boom te eten was oerdom: hoe kon ze een slang méér geloven dan God zelf?**

ARTIKEL - Maar voorzover ik het kan overzien, presenteert dit boek geen bijzondere religieuze inzichten, bijvoorbeeld nieuwe (vermeende) godsbewijzen, die mij ertoe zouden kunnen brengen om er aandacht aan te besteden. Het zijn speciaal de uitspraken die ik er in vind over atheïsme en atheïsten, die mijn belangstelling hebben getrokken; daarom wil ik hier enige passages van commentaar voorzien.

DEMAEREL - Ik apprecieer wel dat u de openheid hebt om dit boek te lezen en grondig te analyseren.

Godsbeelden

ARTIKEL - Ignace Demaerel (Ukkel, 1961) studeerde filosofie en protestantse theologie en presenteert zich op zijn makkelijk te vinden website als denker, schrijver, godsdienstleraar, columnist en pastor in een Brusselse kerk. Hij schreef eerder boeken over onder meer gebed en over Jezus. In zijn werk *95 Stellingen over het humanisme* geeft hij een kritische beschouwing van het humanisme, vanuit vraagstellingen die bij ons nooit op zouden komen, zoals 'kun je net zo sterk in de mens geloven als je in God kunt geloven?'

DEMAEREL - Wel, 'geloven in de mens' is nochtans de centrale stelling van humanisme, en ik vind het op mijn beurt vreemd dat humanisten zich hier nooit fundamentele vragen bij stellen.

VAN ELST – DUPLIEK - Met "bij ons" bedoelde ik niet "bij ons humanisten" maar "bij ons atheïsten", dat heb ik niet duidelijk gemaakt. De Vrije Gedachte is een atheïstisch-humanistische vereniging, maar voor mij staat het atheïsme voorop; met de humanistische poging tot zingeving heb ik weinig affiniteit. **OK, dat verduidelijkt het voor mij.** Ik heb geen idee wat "geloven in de mens" betekent. Het komt op mij over als een doodoener voor als gevraagd wordt "Maar geloven jullie dan nergens in?": "Jawel hoor, wij geloven in de mens!" **Dat ben ik helemaal met u eens. Maar dat roept bij mij dan de tegenvraag op: Waarin geloven atheïsten dan wél? Kunnen jullie iets 'positiefs' noemen?**

ARTIKEL - Het boek *Mag God nog God zijn?* is een vervolg, waarin nader op de achterliggende filosofische visies wordt ingegaan en waarin ook andere levensbeschouwingen dan het humanisme in de beschouwing worden betrokken.

Het is geschreven *"vanuit een oprechte bezorgdheid om het voortbestaan van de Westerse cultuur, om de (door velen reeds voorspelde) ondergang van de christelijke beschaving."* (p. 11) Demaerel ziet verband tussen *"de diepgaande cultuurcrisis waarin de westerse wereld zich bevindt"* en *"de erosie van de onderliggende mens- en godsbeelden."* Daarom wil hij traditionele en – wat hij noemt – alternatieve godsbeelden onderzoeken, de samenhang daarvan met mensbeelden en de consequenties van dat alles voor het reële leven. Een ambitieus project, waarvan ik hier niet met een paar zinnen een goed beeld kan schetsen. Dat wil ik ook niet. Dit stuk is niet bedoeld als een boekbespreking, noch als een korte samenvatting. Demaerel heeft trouwens zelf gezorgd voor een samenvatting van drie pagina's[1] op zijn website. Laat ik over het boek alleen zeggen dat ik het geen strandstoel-lectuur zou noemen, maar dat het helder geschreven is. Het gaat mij hier, zoals in mijn inleiding al aangeduid, primair om het beeld dat Demaerel heeft van ongelof.

DEMAEREL - OK, dit vind ik een interessant uitgangspunt, want ik wil uiteraard ook het standpunt van niet-gelovigen en atheïsten (nog) beter leren kennen.

Atheïsme en atheïsten

ARTIKEL - Een pluspunt van het beschikken over een boek als pdf-bestand in plaats van op papier is dat je makkelijk woorden en passages kunt opzoeken. Zo vind ik met de Adobe Reader via 'geavanceerd zoeken' 150 plaatsen in dit boek met de woorden 'atheïst(en)', 'atheïsme', 'atheïstisch(e)' en 'apatheïsme' (apatheïsme is onverschilligheid m.b.t. religie).[2] Dat is opmerkelijk in een boek dat aan godsbeelden is gewijd. Uiteraard heb ik verder ook gezocht naar 'ongelof' en 'ongelovig(e)(n)'. Bij het bekijken van de desbetreffende passages wordt duidelijk dat Demaerel een aantal ongerijmdheden en vooroordelen over atheïsten bij elkaar heeft gezet.

DEMAEREL - Er zullen zeker veralgemeningen – dit is onvermijdelijk – maar de meeste van mijn argumenten komen uit observatie, niet uit vooroordeel.

VAN ELST – DUPLIEK - Ik doelde op in bredere kring bestaande vooroordelen, niet speciaal vooroordelen die u zelf zou koesteren.

ARTIKEL - Enige van deze punten – plus enkele andere vondsten – zal ik hier de revue laten passeren, in het besef dat reacties op zulke ideeën reeds door anderen in overvloed zijn gegeven. Op het internet hoeft u daar niet lang naar te zoeken. Ik leg dus bij dezen mijn eigen overwegingen – *my two cents worth* zeggen ze in het Engels – op een huizenhoge stapel... Op pag. 10 zien wij dat Demaerel niet-gelovigen en atheïsten als onderscheiden categorieën noemt. Voorzover daar verschil tussen is, zal het er wel om gaan dat Demaerel met atheïsten speciaal degenen op het oog heeft die het geloof ooit achter zich hebben gelaten en/of zich concreet tegen het geloof uitspreken.

DEMAEREL - Niet echt: een atheïst is in mijn ogen iemand die met zekerheid beweert te weten dat er geen God bestaat, terwijl een niet-gelovige ook bijv. agnost kan zijn.

VAN ELST – DUPLIEK - Atheïsten – althans de wat filosofischer aangelegde – beweren niet dat zij zeker weten dat er geen God bestaat. Je kunt immers niet zeker weten, noch bewijzen, dat iets niet bestaat. "God bestaat niet" is een korte samenvatting (van het zelfde soort als "feeën bestaan niet") van: "aangezien (de) God, zoals voorgesteld door gelovigen als de heer Demaerel, zich niet manifesteert en er geen overtuigend bewijs van zijn bestaan is en het bestaan van onstoffelijke intelligenties ook zeer onwaarschijnlijk, om niet te zeggen onmogelijk, is, ga ik er van uit dat hij niet bestaat." **Ik vind het vreemd hoe u dat laatste zo stellig kunt beweren: 'zeer onwaarschijnlijk' en 'onmogelijk' zijn sterke**

bewoordingen, want er is geen enkel logisch, rationeel of wetenschappelijk argument tégen het bestaan van een God. Zoals ik zelf in mijn boek zeg: vanuit puur logisch standpunt zou er dus 50% kans zijn dat Hij bestaat. Ikzelf zal nooit beweren dat er ‘overtuigend *bewijs*’ bestaat voor Gods bestaan, want dan zouden mensen ‘logisch gedwongen’ worden in Hem te geloven (geen keuze hebben); maar ik geloof wel dat er sterke *aanwijzingen* zijn om in zijn bestaan te geloven (denk alleen maar aan Aristoteles zijn argument dat elke beweging een oorzaak moet hebben, maw dat een mooi geordende wereld vol intelligentie en schoonheid zomaar uit niets ontstaan zou zijn (of een brute ontploffing), is in mijn ogen ‘uiterst onwaarschijnlijk’ tot ‘absurd’.

Over agnosten gesproken: atheïsten hebben wat moeite met agnosten, omdat zij, als ze zeggen dat ze niet weten of God wel of niet bestaat, er ten onrechte van uitgaan dat de waarschijnlijkheid dat hij bestaat even groot is als de waarschijnlijkheid dat hij niet bestaat. Dit terwijl het bestaan van God onbewezen, onwaarschijnlijk, ongeloofwaardig en – in het licht van betrouwbare kennis omtrent onze wereld – onmogelijk is, als wezen dat fysiek *niets* is en toch *alles* zou kunnen. Elk idee, verlangen, project, plan in het hoofd van mensen is *fysiek niets*, maar het zet een nieuwe beweging in gang en creëert iets fysieks (zoals een huis, brug, tunnel, computer...): iets geestelijks kan iets materieels voortbrengen. Alles wat te maken heeft met liefde, vriendschap, idealen, waarden... is precies van het mooiste wat bestaat op deze wereld, maar is *fysiek niets*. Christenen geloven dat de gééstelijke realiteiten precies veel reëler en krachtiger zijn dan de fysieke. En dit is niet puur fantasie: in alle genoemde voorbeelden kan je dit al zien functioneren.

ARTIKEL - Laten we een citaat onder de loupe nemen.

“Alle mensen hebben een godsbeeld (...) Het is naïef om te denken dat een atheïst dat niet heeft. Hij heeft al tenminste een bééld in zijn hoofd waarvan hij zegt: “In zo’n God kan ik niet geloven.” (p. 15) Een atheïst heeft echter niet een bepaald godsbeeld dat hij afwijst; hij hoeft dus ook niet te onderzoeken of het een karikatuur is die hij afwijst (waar Demaerel toe aanspoort op p. 23), de atheïst wijst alle goden en godsbeelden af die hem door gelovigen worden voorgespiegeld en dat doet hij met des te meer recht en reden naarmate het er méér zijn. Volgens Demaerel (p. 20) mogen we uit de veelheid van godsbeelden niet afleiden dat ze allemaal verkeerd zijn. Als er tien verschillende theorieën zijn over zwarte gaten, zegt hij, betekent dat niet dat er geen zwarte gaten bestaan. Inderdaad is de veelheid aan godsbeelden geen *bewijs* dat er geen god bestaat. Maar het simpele feit dat *al* die godsbeelden op niets concreets berusten, is voor de atheïst een goede reden om ze allemaal af te wijzen.

DEMAEREL - Hier maakt u een grote redeneerfout: u beweert dat het een *simpel feit* is dat alle godsbeelden op niets berusten, alsof dit met wetenschap en rede bewijsbaar is, terwijl elke wetenschapsfilosoof kan vertellen dat wetenschap noch over dit noch over het omgekeerde iets zinvols kan zeggen. Jammer genoeg kom ik deze beweringen voortdurend tegen in atheïstische literatuur. Geloven dat God niet bestaat, is evenzeer een *geloof* als het tegengestelde.

VAN ELST – DUPLIEK - Dat laatste horen atheïsten wel vaker. U begint met het *geloven* te noemen en daarmee is het voor u in het vervolg van de zin een *geloof*. Maar een atheïst *geloof*t niet dat God niet bestaat. *Zou u dan beweren dat ‘een atheïst wéét dat God niet bestaat’ alsof dit objectieve kennis is?* Hij heeft nog nooit van God gehoord *Hoe kan dat in een (post)christelijke cultuur???* of hij gaat ervan uit dat God niet bestaat, omdat de gelovigen geen overtuigend bewijs voor diens bestaan aanvoeren. *‘Hij gaat ervan uit dat...’ is toch hetzelfde als zeggen ‘hij veronderstelt dat, neemt aan dat, gelooft dat...’?* Niet geloven in iets of afwijzen van een geloof is geen geloof, zoals niet voetballen geen sport is. Als ik zeg dat er geen feeën of vuurspuwende draken bestaan, is dat ook geen geloof,

het is de afwijzing van een onbewezen, onwaarschijnlijk en ongeloofwaardig verhaal van iemand anders. Deze vergelijking klopt totaal niet, want hiermee geeft u aan dat u *gelooft* (aanneemt, ervan uitgaat...) dat deze beide op hetzelfde niveau staan: voor u is godsgeloof een fantasie zoals in sprookjes. Maar bij feeën en vuurspuwende draken weet iedereen, ook de verteller of uitvinder ervan, dat dit geen realiteit is, enkel fantasie: er is geen enkele claim of pretentie om als echt aangenomen te worden. Bij godsdienst is dit fundamenteel anders: geen enkele godsdienststichter zegt: 'Ik ga jullie amuseren met leuke verhaaltjes'. Integendeel, hij claimt de échte onzichtbare realiteit te openbaren.

Natuurlijk kan ik niet met wetenschap en rede bewijzen dat alle godsdiensten op niets berusten, maar heeft u ooit een overtuigend bewijs gezien van de juistheid van welke godsdienst dan ook? Met het feit dat u – behalve uw eigen godsdienst en bijbehorend (naar uw zeggen volwassen) godsbeeld – alle andere verwerpt, bevestigt u zelf dat geen van de andere met overtuigende bewijzen is gekomen. Ik stel dat ook voor uw godsdienst elk bewijs ontbreekt. Dat veel mensen geloven, en dat er een als heilig beschouwd boek is (twee bundels propaganda uit een ver verleden), is geen bewijs. Cicero schreef dat alle Romeinen in hun goden geloofden en zag dat als een bewijs voor het bestaan van die goden; wij erkennen dat niet – en terecht.

U spreekt over 'overtuigend bewijs', maar uw denkfout is m.i. dat deze term/eis wel toepasbaar is in wiskunde en wetenschap (fysieke materie), maar niet op de geestelijke realiteiten. Ook bij niet-religieuze geestelijke realiteiten raak je in de knoop als je deze norm zou eisen, bijv. liefde, trouw, eerlijkheid, idealisme...: hoe kan ik een 'overtuigend bewijs' eisen dat mijn vrouw mij liefheeft, mij trouw is, dat mijn vriend eerlijk is, dat iemand iets doet uit idealisme...? Dit is een domein waar ik zichtbare 'tekenen' moet interpreteren, en dus enkel kan *gelooven* (of niet) dat mijn vrouw van mij houdt enz. In alle intermenselijke relaties speelt dus 'vertrouwen' een sleutelrol, en dat geldt nog méér naar God toe. Als gelovige zeg ik dan: God heeft dit zo bewust bedoeld opdat hierin vrijheid zou zijn en geen dwang: dat niemand intellectueel gedwongen zou worden in God te geloven, maar dat hij altijd de keuzevrijheid heeft: niet zijn intelligentie bepaalt of hij (on)gelovig is, maar zijn hart, zijn diepste motivatie en levensingesteldheid: wat soort mens hij ten diepste is. De 'onbewijsbaarheid' is dus geen zwakte, maar een noodzakelijk iets opdat de mens écht vrij zou zijn in zijn keuze.

Als u zegt dat voor mijn geloof 'elk bewijs ontbreekt': iemand als Lee Strobel was een overtuigd atheïst die op zeker moment als onderzoeksjournalist het christelijk geloof van zijn vrouw (dat hem mateloos ergerde) diepgaand ging onderzoeken om haar eens en voor altijd te 'bewijzen' dat er niets van klopt; zijn wetenschappelijk onderzoek leidde hem ertoe dat hij niet anders kon dan het omgekeerde te erkennen (zie zijn boek én de film 'The Case for Christ'). En zo zijn er meerdere christelijke boeken vol wetenschappelijke, rationele argumenten door o.a. Ph.D.'s. Ik geloof dus wel dat er véél bewijzen zijn, maar 'sluitende bewijzen' niet (om bovenvernoemde redenen). Ik noem het liever 'aanwijzingen' dan 'bewijzen' omdat je anders een foute connotatie krijgt met een wiskundige stelling. En het is waar dat een atheïst zulk boek kan lezen en totaal niet overtuigd zijn. Maar eerlijk gezegd: er zijn ook mensen die niet geloven dat de Amerikanen op de maan geweest zijn (dat dit één grote propagandatruc was...). Ik wil deze twee niet gelijkstellen, maar illustreren dat 'overtuigend bewijs' zelden 'dwingend' is.

ARTIKEL - De kans dat ze allemaal onwaar zijn, is in ieder geval veel groter dan de kans dat uitgerekend het godsbeeld van Demaerel het enige ware is.

DEMAEREL - Ook dit argument houdt geen steek. Het is niet omdat er véél vals geld in omloop is, dat er geen écht geld bestaat, integendeel.

VAN ELST – DUPLIEK - U maakt er iets anders van dan er staat. Ik zeg niet: omdat er veel onware godsdiensten zijn, zijn ze allemaal onwaar. Ik beweer dat *geen enkele* godsdienst overtuigende bewijzen heeft aangeleverd en ik denk dat u dat voor alle andere godsdiensten met mij eens bent. Ik heb ze in ieder geval nog nooit gezien. **Zie mijn opmerkingen hierboven ivm 'bewijsbaarheid'**. Dat de christelijke godsdienst door christenen als de enige ware wordt beschouwd, maakt de kans niet groter dat het de enige ware *is*. **Uiteraard is de claim op zich geen enkel argument voor de waarheid ervan. Ik meen wel in mijn boek een hele lijst inhoudelijke en 'redelijke' (niet-religieuze) argumenten en criteria aan te halen (morele, eisen van consistentie...) waarom ik overtuigd ben dat het christelijke godsbeeld uniek en authentiek is. En daarbovenop komen er voor mij nog een hele reeks andere...**

ARTIKEL - Over zwarte gaten gesproken: theorieën daarover berusten op natuurkundige feitenkennis en zijn in principe toetsbaar. En met die toetsing zijn al goede vorderingen gemaakt. Van goden en godsbeelden kan dat niet gezegd worden.

DEMAEREL - Natuurlijk niet; maar godsbeelden zijn in mijn ogen wél toetsbaar, zij het met andere criteria: zie hfst 6.1.

VAN ELST – DUPLIEK - Ik neem aan dat ik wat op die criteria aan te merken zou hebben, maar ik ga daar nu aan voorbij. Toevallig zie ik op pag. 222 staan (die pagina had ik eerder onder ogen gehad, maar daarbij heb ik deze noot gemist) **dat u ongeloof gelijk stelt met 'de duisternis verkiezen'**. **Dat doe ik totaal niet, integendeel: ik zeg precies dat je ze NIET (altijd) kan gelijkstellen (zoals soms vroeger door een sombere, strenge kerk gesteld werd: "ongeloof = goddeloosheid = immoraliteit")**. Dat is absurd en stuitend. Ten eerste is wat je gelooft geen kwestie van een keuze (Oh nee???), immers je gaat iets geloven doordat bepaalde informatie je overtuigt. **Er zit een gróót element van vrije keuze in of je je láát overtuigen, of je de balans laat overslaan, zeker bij niet-objectiveerbare informatie**. Je kunt niet iets geloven op commando of omdat je het zelf wil of omdat je denkt dat je er belang bij hebt (zoals Pascal scheen te denken). **Lees het boek van atheïst Maarten Boudry 'Illusies voor gevorderden'**. En dat ongeloof 'de duisternis verkiezen' zou zijn... U raadt een ieder aan om de eigen gelovige of ongelovige visie kritisch tegen het licht te houden, maar als iemand – zoals zovelen – dan tot de legitieme conclusie komt dat het christendom een geloof in luchtkastelen is, dan 'verkiest hij de duisternis'. U zegt dat u van de kant van atheïsten van alles hoort over God, maar laat degenen die eerst gelovig waren u maar eens vertellen hoe bevrijd en 'verlicht' ze zich nu voelen. **Ik kan iemands persoonlijk levensverhaal niet in twijfel trekken als zijn (individuele en gekleurde) ervaring en beleving, en ik stel dit écht niet gelijk met 'de duisternis verkiezen': wie ben ik dat ik zo'n eindoordeel over iemands leven kan uitspreken!? Maar zoals ik u in mijn mail al schreef: ik kan u tal van artikels, getuigenissen en boeken toesturen van atheïsten die zich door God bevrijd wisten uit hun eigen (!) duisternis, die uitriepen "Eindelijk zijn mijn ogen opengegaan!", "Eindelijk kan ik mezelf worden"**.

[Van Elst - Dit stukje dupliek is als laatste geschreven, omdat ik het nog eens bekijken van hoofdstuk 6.1 tot het laatst had uitgesteld. Na het schrijven van dit stukje kwam ik tot de conclusie dat het geen zin had - en ik geen zin had - om verder met de heer Demaerel van gedachten te wisselen over zijn verwrongen wereld- en mensbeeld en besloot ik om hem dit stuk niet te sturen.]

Onstoffelijke intelligenties

ARTIKEL - Voor wie alles overziet wat er aan religie is in de wereld en weet hoe religies (zijn) ontstaan – Demaerel noemt daar zelf ook voorbeelden van - is het evident dat alle geesten en goden en godsbeelden voortbrengselen zijn van de menselijke verbeelding.

DEMAEREL - Laten we even eerlijk zijn: er is niemand die *wéét* hoe religies zijn ontstaan; die persoon die dit *evident* vindt, begrijpt niets van de complexiteit van de menselijke geest en ziel.

VAN ELST – DUPLIEK - Er zijn inderdaad geen erg betrouwbare verslagen van het ontstaan van de grote godsdiensten, maar wel van diverse kleinere (zich noemende) godsdiensten, secten en cultussen. Bovendien wijst een overvloed aan antropologisch materiaal in de richting van een evolutie van geloof in geesten (van voorouders) en natuurkrachten, naar goden en tenslotte naar één god (die overigens door talloze bovennatuurlijke wezens wordt vergezeld). Er is een aannemelijke theorie dat die ontwikkeling iets te maken had met het ontstaan en groeien van steden en koninkrijken; toenemende (eenhoofdige) macht op Aarde werd geprojecteerd op het bovenaardse.

Wat u hier zegt is een mooie illustratie van wat u hierboven 'overtuigend bewijs' noemt. U spreekt hier van 'een overvloed aan antropologisch materiaal' en 'aannemelijke theorie': voor mij zijn deze zéér onwaarschijnlijk, niet-overtuigend, zelfs absurd, totaal naast de kwestie, een beetje lachwekkend. Op dezelfde manier probeert men moraliteit te verklaren als een strategie tot overleving: dit is precies het omgekeerde van moraal.

ARTIKEL - Net zo evident als dat er een evolutie heeft plaatsgevonden, als je de schat aan paleontologische vondsten overziet. De goden zijn de hoofdpersonen in tot heiligheid opgeklopte verhalen waarin zij fungeren als naïeve verklaring voor de wereld en wat daarin gebeurt.

DEMAEREL - U poneert dit hier met even grote stelligheid als u mij hierboven verwijt...

VAN ELST – DUPLIEK - Tsjá, u poneert pagina's lang met grote stelligheid dingen over God die u helemaal niet kunt weten.

Als iemand vertelt, dat dingen gebeuren, waarvan wij weten dat ze natuurkundig onmogelijk zijn, bijvoorbeeld dat men bij transcendente meditatie in kleermakerszit boven de grond kan zweven, wat is dan aannemelijker of waarschijnlijker: dat zoiets werkelijk gebeurt of dat het een onwaar verhaal is? *Dit is gemakkelijk te checken: vraag of je erbij mag zijn en het filmen.* Verhalen over wonderen zijn er legio en ze worden verzonnen waar je bij staat, maar probeer maar eens een echt wonder te zien. *Het klopt dat de grote meerderheid van wonderen niet of zeer moeilijk te controleren valt, maar er bestaan ook lijsten van genezingen door gebed die met foto's 'bewezen' zijn (een foto tevoren en een foto erna!) of door artsen bevestigd: zie de website van 'World Christian Doctors Network' met tal van bevestigde gevallen. Ik wil uw standpunt omdraaien: als een niet-gelovige een wonder voor zijn ogen ziet gebeuren of de bewijzen ervan ziet, en hij gelooft niet, dan is dat een teken van ideologische bevooroordeeldheid.*

En als wij een verhaal horen over onstoffelijke en (dus) onwaarneembare, maar toch heel machtige, wezens – zulke verhalen zijn er ook legio – is het dan waarschijnlijker dat die wezens bestaan of dat de vertellers het verzonnen of gedroomd hebben? Of als kind ingeprent hebben gekregen?

Wat ik schreef is natuurlijk een theorie, maar het is niet uit de lucht gegrepen. Hoe heeft volgens u het geloof in de Griekse goden zich ontwikkeld? Duidelijk een zaak van verhalen die een eigen leven zijn gaan leiden. *Dit laatste ben ik helemaal met u eens. Maar dit zit bij het christelijke geloof wezenlijk anders: Jezus was een historische persoon, er waren duizenden ooggetuigen van zijn wonderen, en twee van de evangelieschrijvers waren directe ooggetuigen.*

ARTIKEL - De atheïst gaat er niet zomaar van uit dat er onstoffelijke intelligenties bestaan voor wie de natuurwetten niet gelden en voor wie wij een soort Playmobil-poppetjes zijn. Zo gaat hij er ook niet van uit dat wij in een simulatie à la *The Matrix* leven. Zoiets is *denkbaar*, het is logisch mogelijk, maar aanwijzingen ervoor ontbreken en – belangrijker nog – het is onwaarschijnlijk. En hoe onwaarschijnlijker iets is wat als feit wordt voorgesteld, des te overtuigender moet enig bewijs ervoor zijn. Overtuigende bewijzen van waarnemingen van goden of zelfs maar bijbelse personages zijn er niet. De ratio gebiedt om aan te nemen dat wat bijv. Bernadette Soubirous en Ida Peerdeman beweerden te hebben beleefd, zich in hun hoofd afspeelde.

DEMAEREL - Die zijn er niet van enige geestelijke realiteit: liefde, vriendschap, intelligentie..., tenminste als u een fysieke waarneming bedoelt. Er zijn zonder twijfel miljoenen christenen die een zeer overtuigende ervaring van God hebben gehad, ikzelf ook trouwens, zo sterk dat je zou liegen als je het zou ontkennen.

VAN ELST – DUPLIEK - Nu vergelijkt u God met iets abstracts als vriendschap. Vriendschap is een relatie tussen mensen, geen wezen of ding. *Natuurlijk is 'vriendschap' geen soort 'persoon', maar de parallel is dat het een geestelijke realiteit is, onwaarneembaar maar zéér reëel: er is véél meer dan alleen de fysieke realiteit.* Je hoort wel eens 'God is liefde', maar dat laat weinig over van uw omschrijving van de godheid.

Zeker, er zijn christenen die een godservaring hebben gehad. Maar godservaringen bewijzen niet dat God bestaat, evenmin als bijna-dood-ervaringen bewijzen dat er een hiernamaals bestaat. *Opnieuw is het woord 'bewijzen' hier niet op zijn plaats, maar voor de persoon die ze beleefd heeft, is dit zo reëel dat het voor hem onomstotelijk vast staat.* Zulke ervaringen spelen zich in het hoofd af, hetzelfde hoofd waarin dromen, hallucinaties, wanen, delieren e.d. kunnen optreden. *Natuurlijk speelt alles zich in ons hoofd af, maar dat geldt voor alle ideeën, theorieën, plannen, idealen, morele waarden enz.: dit is geen argument dat ze DUS 'enkel inbeelding' zijn.* Als ik zie dat Rutten en De Ridder (*En dus bestaat God*, p. 140) het al een godservaring noemen als iemand onder de indruk is van Gods grootheid bij het zien van een majestueus landschap, moet ik wel vraagtekens zetten bij veel van die ervaringen. *Dit vind ik ook maar een 'magere', maar toch kan ik me voorstellen dat dit voor sommige mensen een zéér krachtige en (voor hem!) overtuigende ervaring kan zijn.*

ARTIKEL - Godsbeelden hebben geen hoger realiteitsgehalte dan sprookjesfiguren als Tolkien's Sauron of de fee van Pinocchio.

DEMAEREL - Opnieuw: als u hier zou zeggen: 'Ik persoonlijk geloof dat...', dan zou dit een eerlijke uitspraak zijn.

VAN ELST –DUPLIEK - Het is geen kwestie van geloof; ik weeg realiteitsgehalten tegen elkaar af, bijvoorbeeld de waarneembaarheid van engelen en de waarneembaarheid van eenhoorns. De eenhoorns winnen het trouwens als het om bestaanbaarheid gaat. (De waarneembaarheid van engelen is nul *Ja, als u fysiek bedoelt, maar opnieuw: er is véél meer dan de fysieke realiteit alleen; er zijn veel mensen (in de Bijbel en erna) die engelen gezien en gehoord hebben,* maar ik ken toevallig iemand die weet dat zij een beschermengel heeft en die al biddend zelfs diens naam heeft vernomen. Het is een wonder wat zich allemaal in iemands hoofd kan afspelen!). *Ik ken ook zulke verhalen, en ik geloof zéker niet alle verhalen van iedereen: ik ben (naar eigen mening) behoorlijk kritisch hierin, maar als ik de persoon ken als een nuchter en realistisch iemand die geen behoefte heeft om zichzelf 'interessant' te maken of 'aandacht te trekken', of met psychische zwakheden, dan ga ik dit niet zomaar aan de kant schuiven (omdat ik niet in iemands hoofd kan kijken en oordelen wat 'gezond' is en wat niet). Ik heb ook zulke getuigenissen gelezen waarbij ik onder de indruk was van de authenticiteit. Maar als u bij voorbaat die*

mogelijkheid uitsluit (in mijn ogen een ideologisch vooroordeel), dan is het voor u per definitie allemaal fake.

ARTIKEL - Demaerel suggereert in de tweede zin van het citaat dat er ook een god zou kunnen zijn waarin de atheïst wél zou kunnen geloven. Dat is logisch onmogelijk.

DEMAEREL - Deze uitspraak is in mijn ogen 'een ongerijmdheid en vooroordeel' van uw kant.

VAN ELST –DUPLIEK - Uw reactie snap ik niet. Een atheïst wijst het geloof in bovennatuurlijke wezens af. Er zijn geen varianten waarin hij eventueel wel zou kunnen geloven. *Ik begreep uw zin alsof het 'logisch onmogelijk was te geloven in God'; sorry dus voor mijn onduidelijke communicatie. Maar deze argumentatie wekt bij mij toch de indruk dat atheïsten dus totaal niet openstaan voor mogelijke andere meningen, om hun eigen standpunt kritisch te onderzoeken, om rekening te houden met de mogelijkheid dat hij zich zou kunnen vergissen (wat eigenlijk elke mens zou moeten doen).*

ARTIKEL - Als atheïst ben je bereid het bestaan van een god te erkennen, als die god zich overtuigend manifesteert.

DEMAEREL - Er is een hele serie (ex-)atheïsten, ook beroemde en vooraanstaande en geleerde mensen, die om die reden christen geworden zijn; ik vernoem er in mijn boek slechts enkele.

VAN ELST –DUPLIEK - Inderdaad zijn veel mensen die niet geloofden – daar waren ook geleerden bij – bekeerd. Ik denk dat velen daarvan als kind wel met het geloof zijn grootgebracht, zoals de meeste mensen dat vroeger werden, waarna dat is 'weggezakt'. Ik verwijs naar de voor-eervorige dupliek. *Dat zal wel zijn, maar ik ken ook enkele verhalen van mensen die in een compleet atheïstische omgeving opgegroeid zijn, bijv. Akiane Kramarik (je kan haar naam googelen en véél over haar vinden).*

ARTIKEL - Bijvoorbeeld als je Apollo op zijn zonnwagen voorbij ziet denderen. Of als Zeus een halfgod bij je verwekt.

DEMAEREL - Er zijn vele andere manieren waarop God zich 'overtuigend manifesteert'.

VAN ELST –DUPLIEK - William James heeft vele godservaringen beschreven, alleen maar bevestigend dat zich in menselijke hoofden van alles kan afspelen. *Dat hangt ervan af met welk bril hij deze bekeken heeft.*

ARTIKEL - Van *geloven* is dan geen sprake meer, immers dan *weet* je dat zo'n god bestaat, net zoals je nu weet dat de zon bestaat. Demaerel noemt enkele typen goden, die door gelovigen als voorbeeld voor eigen gedrag worden genomen: *"Wie een god aanbidt die alle morele normen aan zijn laars lapt (zoals de Griekse oppergod Zeus), zal er geen probleem in zien om dit gedrag te kopiëren. (...) En niet-gelovigen die geen enkele God aanbidden, hebben andere waarden, idealen of idolen die ze bewonderen, kopiëren en volgen."* (p. 16) Het is toch niet moeilijk te zien dat het gedrag en de waarden en idealen en idolen van allerlei soorten gelovigen en ongelovigen over het geheel genomen weinig van elkaar verschillen. *Sorry, ik kan hemelsbrede verschillen (zelfs totale tegenstellingen) zien tussen waarden en gedragingen van verschillende soorten gelovigen en ongelovigen. Bijv. liefde = gericht zijn op het belang van een ander, i.t.t. egoïsme dat enkel op eigenbelang gericht is. Wat niet wegneemt dat geen enkele christen deze volmaakte liefde demonstreert in zijn leven.*

Seculier mensbeeld

ARTIKEL - Van de 'andere waarden en idealen' van niet-gelovigen heeft Demaerel echter bij nader inzien geen hoge dunk: *"(...)wie een puur materialistisch mensbeeld aanhangt, zal de mens*

bekijken als (...) een product van blind toeval en evolutie, (...) maar als de 'survival of the fittest' de hoogste wet is, wat is er dan moreel fout aan om een rivaal uit de weg te ruimen? Ook dit seculiere – zogenaamd 'wetenschappelijke' – mensbeeld heeft grote gevolgen voor gedrag en leven!" (p. 17) Een christen die de mens daarentegen ziet als beeld van God, uniek en onvervangbaar, gewild en bedoeld, zal aan elk menselijk leven, ook gehandicapt, een oneindig hoge waarde toekennen." (p. 18) We zijn amper begonnen in het boek en hier wordt de seculier al afgeschreven: voor de christen is elk mensenleven heilig, maar degene die een seculier mensbeeld aanhangt, ruimt probleemloos een rivaal uit de weg. Dat suggereert Demaerel althans.

DEMAEREL - Helemaal niet (hoewel sommige atheïsten zoals Stalin dit wel degelijk in de praktijk gebracht hebben). Ik wil er alleen op wijzen dat atheïsten of humanisten die hun wereldbeeld en mensbeeld zogenaamd enkel op wetenschap baseren, ALS ze consequent zouden zijn, zouden moeten toegeven dat ze geen gééstelijke waarden of idealen overhouden.

VAN ELST – DUPLIEK - Natuurlijk komt Stalin weer eens om de hoek kijken. Het Stalin-regime propageerde (uiteindelijk zonder succes) het atheïsme, liet tegenstanders uit de weg ruimen en maakte miljoenen slachtoffers door op collectivisatie gericht beleid. Of Stalin nu wel wat geloofde (als ex-seminarist) of niet, hij heeft zich duidelijk niet door geloof laten weerhouden om te doen wat hij deed. Of beter gezegd: om zijn ondergeschikten, die Russen waren en dus meestal gelovig, te laten doen wat zij deden. Hij liet zich niet leiden door atheïsme, dat geen voorschriften of idealen kent, maar door de marxistisch-leninistische ideologie; die vooral was zijn geloof.

Tallose religieus gelovigen hebben zich bij wandaden ook niet laten weerhouden door geloof. Denk eens aan Koning Leopold II, **van wie ik mij ernstig afvraag wat soort (oppervlakkig, formeel katholiek?) geloof hij had. Inderdaad, als hij zich door geloof had laten leiden, had hij dat niet gedaan.** En veel andere gelovigen hebben zich bij wandaden juist laten leiden of inspireren door geloof. Zo heeft de Inquisitie alleen al in Spanje minstens tienduizend slachtoffers gemaakt. Karlheinz Deschner vond genoeg materiaal op dit gebied voor 10 delen *Kriminalgeschichte des Christentums...* **Hoe vreselijk deze ook zijn, de communistische regimes hebben honderden keren méér slachtoffers gemaakt.**

Volgens mij zijn er geen atheïsten/humanisten die hun wereldbeeld enkel op wetenschap baseren. Iedereen groeit op in een sociaal verband, doet daar zijn ervaringen op, leert omgaan met anderen, vormt zich een wereld- en mensbeeld en wordt al doende een min of meer moreel mens. Ook niet-gelovigen hebben waarden en idealen, ook als ze die niet uit de wetenschap kunnen afleiden. Dat er zonder God geen moraal zou zijn is een nonsensicaal verzinsel. **Ik beweer alleen dat er dan geen grond/fundament is om moraal op te bouwen, omdat dan elk mens vrijelijk zijn eigen regels kan bepalen.** Ook atheïsten onderschrijven de gouden regel. **Die ze van Jezus 'geleend' hebben?** En ze kunnen daarin nog verder gaan, zoals de filosoof Floris van den Berg doet, door dieren en de mensen van de toekomst in hun morele cirkel op te nemen. De clou is, dat wie zelf niet wil lijden, anderen (allen in de morele cirkel) geen leed of schade moet toebrengen. Daar voegt hij een theorie, het universeel subjectivisme, aan toe, die aangeeft hoe je zou moeten denken over de inrichting van en regels binnen de samenleving. Zie bijvoorbeeld de pagina <https://www.nobb.nl/jaarthema-oud/1643-universeel-subjectivisme> . **Ja, maar zijn regel kan hoogstens vrijwillig gelden voor degenen die ze accepteren; en wat met de groep mensen die deze even vrijelijk naast zich neerleggen?.**

ARTIKEL - Moet ik hier criminaliteitscijfers bij slepen? Over humanistische waarden beginnen? Uitleggen hoe moraal zich ontwikkelt in de evolutie van sociaal levende wezens?

DEMAEREL - Morele waarden kunnen nooit voortkomen uit evolutie, want dan zijn ze niet moreel meer: dan is elke naastenliefde enkel een 'welbegrepen (berekend) eigenbelang'.

VAN ELST – DUPLIEK - Inderdaad kan altruïstisch gedrag in veel gevallen worden uitgelegd als voortkomend uit eigenbelang. Dat is al zo als iemand handelt vanuit het idee "wie goed doet, goed ontmoet." Dat is niet in strijd met het feit dat mensen sociale dieren zijn en moraal, net als hun moedertaal (en eventueel hun geloof) van kleinsafaan met de paplepel krijgen ingegoten. In overwegend ongelovige contreien, zoals die er tegenwoordig in Europa zijn, (Ik weet echt niet over welke contreien u het hebt) is het niet slechter leven dan in overwegend gelovige streken, er is niet minder moraal en er is niet minder naastenliefde. Deze stelling is toch ook een geloof, want u kan ze onmogelijk 'meten' of hard maken.

Is naastenliefde op basis van een (vermeend goddelijk) voorschrift waardevoller dan naastenliefde die men gewoon als sociaal wezen voelt en in de praktijk brengt? Is naastenliefde die beoefend wordt omdat men in de hemel wil komen (ik stel het nu wat simpel voor) waardevoller dan naastenliefde die uit iets anders voortkomt? Nee, want 'omdat men in de hemel wil komen' is ook zelfgericht en 'berekend'; christelijke liefde is 100% op het goed van de ander gericht. Naastenliefde die enkel zou voortkomen uit eigenbelang is natuurlijk geen naastenliefde; altruïstisch gedrag uit eigenbelang is gewoon doelgericht handelen dat (toevallig) (ook) in het belang is van anderen. Ik geloof wel dat een goddelijk gebod een gelovige vérdert in zijn naastenliefde dan zijn 'natuurlijke liefde' zou doen en volhardender maakt wanneer de liefde niet beantwoord of ontvangen wordt; met als klassiek voorbeeld pater Damiaan (zijn leven riskeren/geven voor anderen) of moeder Teresa (voor de meest onaantrekkelijke outcasts)...

ARTIKEL - Moet ik hier überhaupt nog woorden aan vuil maken? Eerlijkheidshalve zij vermeld dat Demaerel er in de volgende hoofdstukken wel degelijk oog voor heeft dat de christenen (vooral katholieke christenen!) in de loop van de geschiedenis niet steeds heilige boontjes waren en dat het christendom niet vrijgesproken kan worden van allerlei fouten en perversies.

DEMAEREL - In hfst 3 besteed ik 50 blz aan de fouten en perversies in de kerken op alle niveaus.

ARTIKEL - Dat bekijkt hij echter wel steeds vanuit een idealistisch gelovig standpunt, waarin de navolging van Jezus, het levenslang zoeken naar God, de Heilige Schrift en de hemelse roeping van de kerk het hoogste goed zijn.

DEMAEREL - Ik ga inderdaad in de regel uit van de goede wil van mensen, hoe zwak die vaak ook in de praktijk omgezet wordt.

VAN ELST – DUPLIEK - Ik ook, maar die goede wil heeft volgens mij niets te maken met de genoemde navolging van Jezus, het levenslang zoeken naar God, de Heilige Schrift en de hemelse roeping van de kerk. Er zit zeker in elke mens een dosis goede wil aanwezig, maar hoe meer klappen iemand krijgt, hoe meer hij zich afsluit en kiest voor eigen 'overleving'; ik heb vele getuigenissen gehoord van mensen die door God uit deze negatieve spiraal genezen worden en weer geloof krijgen (ook in andere mensen en in de liefde).

ARTIKEL - Zo zegt hij op p. 87 "Theocratie' is in theorie de mooiste staatsvorm." De Verlichting en de wetenschap zijn, ondanks de materiële en technische vooruitgang, voor hem zaken van een lagere orde (o.a. p. 109). Dat hij de wetenschap aanwrijft dat zij geen spirituele, morele of religieuze vooruitgang heeft gebracht, geeft geen pas, want daar is de wetenschap helemaal niet op gericht.

DEMAEREL - Dat wil ik inderdaad duidelijk stellen, want anders wordt gesuggereerd dat wetenschap alleen maar vooruitgang brengt én op alle gebieden.

VAN ELST – DUPLIEK - Misschien dat iemand hier of daar wel eens zo iets zegt of gezegd/gesuggereerd heeft (niets is zo gek of het wordt wel door iemand op deze planeet gezegd), maar dat is bepaald geen meerderheidsstandpunt. Zeker wordt in brede kring wel veel van wetenschap en technologie verwacht, waar het gaat het om kennis en beheersing van de materiële wereld; daar geeft de ontwikkeling van de laatste eeuwen ook goede grond voor.

Filosofen (en anderen) kunnen langs de weg van de logica – ik noem dat wetenschappelijk – een ethiek ontwikkelen (zie het voorbeeld een stukje terug), maar hoe verkoop je die als er geen goddelijk gebod achter zit? *Inderdaad, het blijft een privé-mening (zelfs als deze héél logisch is, zoals ‘de gouden regel’ van Jezus die eigenlijk 100% ‘seculier’ geformuleerd is) en geldt enkel voor wie dit zelf kiest.*

Nog een vraag: is de theologie een wetenschap en heeft zij wel of niet religieuze vooruitgang gebracht? *Ik denk wel dat goede theologie vooruitgang brengt, bijv. de kern van het geloof zuiverder formuleren zodat het niet vermengd raakt met misbruik (God voor de eigen kar spannen, vermenging met politieke macht, de eigen kerk en visie verabsoluteren, geweld en dwang...). Bijv. de laatste honderd jaar beëindigen van religieuze conflicten, godsdienstoorlogen, of verwrongen godsbeelden (vol repressie, schuld en schaamte) rechte trekken enz.: ook voor het persoonlijke welbevinden van christenen is dit laatste erg belangrijk.*

En tenslotte: wat is spirituele vooruitgang? *In mijn ogen als christen: een zuiverder beeld van God en Jezus creëren, waardoor er minder misbruik is van religie, meer zuivere liefde, meer eenheid en vrede enz. Even puur theoretisch-idealistisch gesproken: een maatschappij waar alle inwoners helemaal Jezus navolgen, moet zalig zijn: geen criminaliteit, geen armoede, geen echtscheidingen... m.a.w. men spaart jaarlijks tientallen miljarden uit om aan nuttige dingen te besteden. Enfin, ik droom maar, maar toch is dit voor mij héél reëel.*

Rabiaat atheïsme

ARTIKEL - *“De afkeer van religie bij atheïsten komt voort uit bepaalde ‘vreselijke, onmenselijke of immorele’ zaken die ze bij een bepaalde godsdienst observeren.” (p. 18)* Dit verdient relativering. Atheïsten hebben niet per definitie een afkeer van religie;

DEMAEREL - Dat klopt; zeker niet allemaal zijn zo.

ARTIKEL - zij wijzen religie af omdat die ongeloofwaardig is, d.w.z. niet voldoet aan waarheidscriteria. Afkeer is er – inderdaad – vooral met betrekking tot immorele voorschriften in godsdiensten, bepaalde praktijken van gelovigen en/of hun organisaties en onterechte invloed van religie op samenleving en politiek.

DEMAEREL - Dat begrijp ik zelfs helemaal, maar dit heeft anderzijds te maken dat jullie met andere criteria beoordelen wat moreel of immoreel is.

VAN ELST – DUPLIEK – Dit is een te omvangrijke en complexe materie om er hier serieus op in te gaan; een simpele reactie is dat de criteria niet noemenswaardig anders zijn, maar dat wij er geen goddelijke voorschriften in zien. *Dat is in mijn ogen slechts een déél; bijv. in het abortusdebat komen diepgaande tegengestelde visies naar boven: is ongeboren leven even menswaardig als geboren leven?*

ARTIKEL - Sprekend over de Verlichting: *“(…) dat de strikte eis van rationaliteit tot niets leidde: je kan er zowel het traditionele christendom mee verdedigen als de ‘beste van allemaal’, alsook uitkomen bij een rabiaat atheïsme.” (p. 113)* Een effectieve verdediging van het christendom

vanuit een strikte rationaliteit kan ik mij moeilijk voorstellen, maar het gaat mij hier om het “rabiataat atheïsme”. Iemand die voor zijn ongeloof uitkomt heeft volgens gelovigen al gauw last van gekte of onbedwingbaarheid...

DEMAEREL - Tiens, deze ‘beschuldiging’ heb ik nog nooit ergens in christelijke literatuur gelezen; er zijn daarentegen vele atheïsten die gelovigen als dom of gek beschouwen (‘The God-delusion’ van Dawkins...).

VAN ELST – DUPLIEK - Rabiataat betekent woedend, dol, doldriftig (rabiës is hondsdolheid), dus atheïsten rabiataat noemen zegt iets onvriendelijks over hun geestelijke gesteldheid en gedrag. **OK, dat is een erg fel woord inderdaad, maar als je quotes van Dawkins leest (ook degene die u mij vorige keer doorstuurde) is dat voor ons opzettelijk beledigend, zo hard mogelijk kwetsend op voor ons gevoelige plaatsen. Voor mij komt dit over als rabiataat: wild om zich heen slaan, grof en intellectueel zeer oneerlijk. En Dawkins is echt een luide stem in dit debat, en zoals ik in mijn boek al zei: Waarom wordt precies hij als eerste artikel overgenomen in een brochure over vrijzinnigheid en humanisme? Deze keuze zegt toch veel? U bent zelf degene die de term gebruikt en u bent niet de eerste of enige. Andere termen die wel gebezigd worden zijn 'militant' (alsof ze gewapend en potentieel gewelddadig zijn) en 'verstokt'.**

Inderdaad zijn er atheïsten die gelovigen voor dom of gek verslijten; daar sluit ik mij niet bij aan. Overigens denk ik niet dat de meesten dat serieus menen, want dan zou een groot deel van de wereldbevolking als dom of gek moeten worden beschouwd. Men zegt het om uitdrukking te geven aan onbegrip over hoe mensen in onbewijsbare dingen kunnen geloven. **Daarop zou ik antwoorden: er zijn zoveel onbewijsbare dingen waarin wij allemaal (gelovig of niet) geloven. Een aardig artikel van Leon Korteweg hierover heeft u in ons blad kunnen lezen. Ah, dat moet ik nog lezen...**

ARTIKEL - Maar geloof afwijzen is niet doller dan geloof verkondigen. Ik stel daarom voor dat wij voortaan, als het over gelovigen gaat, vooral over priesters, predikers en apologeten, die ons dag in dag uit via alle media met hetzelfde oude verhaal bestoken, spreken over “rabiataat theïsten”.

DEMAEREL - Met rabiataat atheïsten bedoel ik mensen zoals Richard Dawkins (en vele anderen) die het niet kunnen laten om voortdurend geloof belachelijk te maken. Ik zou u een hele lijst met quotes van internet of uit media kunnen bezorgen. En als u spreekt van ‘alle media’: mijn observatie is dat in de mainstream media geloof quasi doodgezwegen wordt, of zéér kritisch bekeken of verdacht gemaakt, en dat atheïsme (wat nochtans een klein groep is in de wereld) alle ruimte krijgt en quasi nooit kritisch geanalyseerd wordt.

VAN ELST – DUPLIEK - Vreemd, mijn indruk wat de laatste zin betreft is precies andersom... **In de seculiere media, kranten, tijdschriften, publieke omroep...? Misschien is België nog veel seculierder dan Nederland...** Natuurlijk kunt u mij zo'n lijst met quotes bezorgen. Maar de mogelijke lijst met diep-christelijke quotes is vele malen groter. **Ik heb het over quotes die de tegenstander beledigen of als dom voorstellen.**

DEMAEREL - In mijn vorige boek over humanisme citeer ik uitvoerig uit een artikel uit een officiële (!) brochure *Vrijzinnigheid en humanisme in Europa*, uitgegeven door de (Vlaamse) Vrijzinnige Koepel en het (Vlaamse) Humanistisch Verbond in samenwerking met de Europese Humanistische Federatie (drukkerij EPO): als éérste artikel wordt een tekst van Richard Dawkins overgenomen, ‘Tijd voor weerwerk’, p. 8-11. Hierin fulmineert hij en steekt zijn minachting en bittere spot over religies (vooral de drie monotheïstische) niet onder stoelen of banken, beschuldigt hen van al het kwaad, oorlog en bloedvergieten in de wereld, noemt hen barbaars, onmenselijk.... Het druipt van de haat en minachting. Mijn grote vraag aan u,

vrijdenker, is: waarom wordt zulk artikel als éérste opgenomen in een internationale vrijzinnige brochure?

VAN ELST – DUPLIEK - Daar was ik niet bij betrokken, het zal wel zijn omdat Dawkins een belangrijke rol heeft gespeeld bij het onder de aandacht brengen van het atheïsme. **U kan natuurlijk niet voor die mensen spreken, maar dit is toch een zéér polariserende, ongenuanceerde, bewust kwetsende tekst?**

DEMAEREL - Een ander voorbeeld: u zegt hogerop dat het 'onwaarschijnlijk' is dat er een God bestaat, maar dan is er de zeer grote vraag waar de intelligentie/rationaliteit in de natuur vandaan komt; Dawkins bijv. voelt aan dat dit niet kan genegeerd worden, en gelooft dat intelligentie door buitenaardse wezens op onze planeet is gebracht.

Dit is in mijn ogen, voor een intelligent man als Dawkins, een zeer domme oplossing: een intelligente Schepper wordt buitengegoid en 'marsmannetjes' worden binnengehaald als de betere verklaring;? En waar komen die dan vandaan? Vanwaar halen zij hun intelligentie? Waarom zijn ze dan weer verdwenen...? Enfin, dit roept tien nieuwe vragen op. God afwijzen en vervangen door buitenaards leven..., erg logisch is dit toch niet, hé?

VAN ELST – DUPLIEK – Dat Richard Dawkins zou geloven dat leven of intelligentie door buitenaardse wezens op onze planeet is gebracht, is niet juist. Het is niet zijn 'oplossing'; hij heeft in een interview (waar ik een stukje van zie op https://www.youtube.com/watch?v=hDvaPzg32W8&ab_channel=CrossExamined) gezegd dat niet bekend is hoe zelfreplicerende moleculen (als begin van leven) zijn ontstaan. Op doorvragen van de interviewer heeft hij toen gezegd, als theoretische denkbare verklaring, dat extraterrestrials die moleculen geïntroduceerd *zouden kunnen hebben*. **OK, ik had vroeger een ander interview gezien, waar hij dit niet conditioneel uitdrukte, maar sterker, als een overtuiging dat het zo moet gegaan zijn.** Daarbij heeft hij ook gezegd – en dat is een belangrijk punt – dat die wezens zelf dan toch op een manier zouden moeten zijn ontstaan als hoe wij denken dat het leven op Aarde is ontstaan, zonder Intelligent Design. Dat heeft niet iedereen goed begrepen en kennelijk is daardoor de onzin in de wereld gekomen, die u hier over hem schrijft. Dat hij een intelligente schepper er buiten houdt, klopt – en dat hij natuurlijk ook terecht... **Voor mij komt dit nogal krampachtig over: dat hij ten allen prijze een Schepper wil ontkennen, ook al komt hij daardoor tot absurde conclusies.**

Blijft voor mij nog de vraag waar dan uw intelligente schepper *zijn* intelligentie (en zijn bestaan überhaupt) vandaan heeft gehaald. **Wel, het antwoord daarop is erg eenvoudig: als er een God bestaat die Schepper is van alles, moet Hij zelf ongeschapen, ongeboorn en eeuwig zijn: anders is die 'Andere' die Hem geschapen heeft, groter en dus méér God. Ik weet dat dit u niet zal overtuigen, maar voor mij 'this makes sense', hoe moeilijk het voor ons is om ons iets voor te stellen dat altijd bestaan heeft, geen begin en geen einde kent.** Intelligentie is een zaak van informatieverwerking op basis van zintuiglijke (dit zegt u!) waarneming, die mee-geëvolueerd is met het leven op aarde. Niet ontstane, onstoffelijke, zomaar in het oneindige niets hangende intelligentie, die niets kan waarnemen en nergens mee kan interacteren, *makes no sense*. **God kan álles waarnemen (maar u perkt waarneming ten onrechte in tot enkel de fysieke waarneming) en Hij interageerde reeds vóór de schepping met (in de christelijke visie:) zijn Zoon, Geest en engelen. Hij zat daar niet 'zelig en eenzaam' op zichzelf zich te vervelen, maar woonde al in de heerlijkst denkbare hemel. De hemel is geen 'niets' maar precies de volheid van léven, vreugde, intensiteit van kleur en schoonheid enz.**

Natuurwetten

ARTIKEL - *“Hoe kan een immaterieel Wezen [bedoeld is God] gebonden zijn door materiële krachten als tijd en ruimte? Zelfs onze eigen geest, denken of fantasie zijn niet onderhevig aan de zwaartekracht!”* (p. 114) Dit citaat gaat niet over atheïsme, maar is een aardig voorbeeld van ongefundeerd “redeneren”. Bij “geest”, denken en fantasie gaat het om informatie en informatieverwerking, die niets met de zwaartekracht te maken hebben. Je kunt dat niet als argument gebruiken om te beweren dat een geestelijk wezen – als dat al zou bestaan – niet gebonden is aan de natuurwetten.

DEMAEREL - Dit is niet bedoeld als argument ‘om te bewijzen dat’, maar als parallel en illustratie dat er een niet-materiële wereld bestaat.

VAN ELST – DUPLIEK – Dat er begrippen voor immateriële dingen zijn in ons denken en onze communicatie en emoties, zoals woorden en liefde en fantasie, wil niet zeggen dat er een immateriële *wereld* met immateriële *wezens* is. En al helemaal niet dat één daarvan almachtig (etc.) is. **Noem het dan een geestelijke *dimensie* of immateriële *realiteiten* zoals ideeën en theorieën..., maar dat is enkel een kwestie van woordgebruik.**

ARTIKEL - Demaerel laat zien dat *zijn* fantasie in ieder geval nergens door geremd wordt: *“De [natuurwet] is niet machtiger dan God, maar door Hem zelf bedacht! Wanneer God zogenaamd de natuurwetten ‘overtreedt’ door een wonder te doen of een gebed te verhoren, is dat dus helemaal geen wetsovertreding: natuurwetten kunnen ‘overklast’ worden door geestelijke wetten, die hoger en krachtiger zijn. God kan perfect, zoals via een vierde of vijfde dimensie, in de schepping ingrijpen zonder haar wetten te verstoren.”* (p. 114) *“(...) in de geestelijke wereld gelden spirituele wetten.”* (p. 116).

DEMAEREL - Is er iets fout met fantasie en verbeeldingskracht? Ik geloof inderdaad dat Gods wereld onze stoutste fantasieën vër overtreft.

VAN ELST – DUPLIEK – Niets mis met fantasie! Maar fantasie geeft u niet het recht om de gemeente dingen aan te praten alsof het ultieme waarheden zijn. **Ik praat niemand iets aan, ik probeer te beschrijven hoe ik mij het christelijke godsbeeld voorstel, hopend dat dat anderen helpt om het beter te begrijpen en veel verspreide misverstanden weg te nemen.**

ARTIKEL - iets anders: Demaerel schrijft dat de Kerk van het Vliegend Spaghettimonster werd gesticht... *“Als een parodie op andere religies, om a.h.w. aan te klagen dat andere ook ‘nep’ en belachelijk zijn.”* (p.120/121) Het is wel mogelijk dat dit in de overwegingen een rol heeft gespeeld, maar het doel was het aan de kaak stellen van het onderwijs in *intelligent design* en creationisme op openbare scholen, door te eisen dat dan ook het verhaal van het Pastafarianisme zou worden onderwezen.

Argumenten

ARTIKEL - Op p. 138 e.v. besteedt Demaerel – naar eigen zeggen zonder op de apologetische toer te willen gaan – aandacht aan een zevental atheïstische argumenten. Hij noemt het een goede zaak als gelovigen op zulke argumenten een eerlijk antwoord geven; dat kan helpen om zwakheden en inconsistenties uit het eigen godsbeeld te halen, zegt hij. Zo’n advies ondersteunen wij natuurlijk van harte, maar dan in de hoop dat men gaat inzien dat het godsbeeld enkel uit zwakheden en inconsistenties bestaat.

DEMAEREL - En dit is dan geen vooroordeel? Atheïsten suggereren voortdurend dat gelovigen (nochtans de grote meerderheid van de wereld) dom en blind zijn voor logica.

VAN ELST – DUPLIEK – *Ik* suggereer dat niet. Hier is het citaat van Domela Nieuwenhuis van toepassing. Het punt is dat gelovigen (ook gelovige wetenschappers) geen

wetenschappelijke eisen stellen aan wat door geloofsverkondigers te berde wordt gebracht. Er zijn mensen die dat schizofreen noemen; dat doe ik niet, het is een incongruentie waar de gelovige van jongsaftaan mee leert leven. **In mijn ogen helemaal niet: het is gewoon de erkenning dat er veel méér is dan platte materie, en dat deze andere werkelijkheid niet gehoorzaamt aan de fysieke wetenschappelijke wetten (maar dat doet de hele wereld van de menselijke psyche, politiek, economie, kunst of poëzie... ook niet).**

En wat dat vooroordeel betreft: ik neem aan, om volgens mij goede redenen, dat God niet bestaat en dat hij (of zij) een product is van de menselijke verbeelding. Dus moeten godsbeelden wel geplaagd worden door zwakheden. Dat ze inconsistent zijn, blijkt wel uit uw boek. **Ik zou zeggen: God is groter dan onze logica en past niet in onze hokjes; daarom begrijpen we Hem inderdaad niet helemaal.**

ARTIKEL - Het eerste argument *“De natuur wordt geregeerd door fysieke wetten, dus kan God daar niet tussen komen.”* zou ik nooit aanvoeren, omdat ik mij niet kan uitspreken over wat een niet bestaande god wel of niet kan; ook zou ik niet zeggen dat de natuur geregeerd wordt.

DEMAEREL - U misschien niet, maar vele anderen wel.

ARTIKEL - Demaerels antwoord is dat God *“vooral een gééstelijk wezen is en in een gans andere dimensie thuishoort (...) hij heeft alle vrijheid en recht om direct in de natuurwetten in te grijpen. (...) Hoe kun je het bestaan van de natuurwetten verklaren zonder het veronderstellen van geestelijke realiteiten en intelligentie?”* Duidelijk is dat Demaerel puur vanuit geloof reageert en dat hij geen goed idee heeft van wat natuurwetten zijn. Het zou te ver voeren om de zeven argumenten hier allemaal te behandelen.

DEMAEREL - Jammer, dat zou voor mij het interessantste van allemaal geweest zijn.

VAN ELST – DUPLIEK – Die komen nog aan de beurt. Of wat ik daarover schrijf in ons blad geplaatst zal worden, weet ik natuurlijk nog niet. Misschien vinden de andere redacteuren wel dat er genoeg aandacht voor uw boek is geweest.

ARTIKEL - Demaerel concludeert – niet verrassend – dat ze geen doel treffen (p. 152); hij heeft het over zaken als redeneerfouten, categoriefouten, eenzijdige weergave van ‘feiten’, achterhaalde godsbeelden die bekritiseerd zouden worden en een niet vol te houden materialistisch wereldbeeld. Hier en daar legt hij atheïsten dingen in de mond, die makkelijk te bekritisieren zijn. Misschien iets voor een volgend artikel. Alleen de volgende curieuze passage, waaruit ik opmaak dat Demaerel in een soort omgekeerde wereld leeft, wil ik u niet onthouden: *“Ernstige gelovigen zijn hun leven lang intentioneel bezig om God (beter) te leren kennen: ze zoeken Hem, verdiepen zich in geestelijke boeken en leren van andere gelovigen die hen zijn voorgedaan. Ze zijn zich constant bewust dat ze, ondanks jarenlang intensief zoeken en grote offers, er slechts met moeite in slagen ‘bij benadering’ God te kennen. Maar hoe zit dat met atheïsten? Hoe valabel of gegrond is het oordeel van mensen die dat helemaal niet proberen, onverschillig zijn of die daar zelfs een afkeer van hebben? Je kan je dus ernstig vragen stellen over de kwaliteit en validiteit van de godsbeelden van atheïsten.”* (p. 138)

Maar uiteindelijk kunnen we met het oordeel van de hardnekkige godzoekers ook niet veel, want ook al *“hebben ze hun spirituele zintuigen verfijnd”* (p. 226/227): *“We moeten er eigenlijk allemaal van uitgaan dat ons godsbeeld te klein is en ondermaats: onze begrippen en ons voorstellingsvermogen zijn zelf ontoereikend.”* (p. 220). Hoe kan Demaerel wéten dat God ons voorstellingsvermogen overstijgt en zich niet rationeel laat benaderen (p. 221)? *“Als wij hem konden begrijpen, was hij niet God,”* (p. 228) is zijn antwoord. Dit lijkt mij een voorbeeld van onnavolgbare ‘spirituele logica’ (waarover straks nog iets).

DEMAEREL - De twee zijn beide waar: enerzijds zoeken we God en kunnen we Hem zeker vinden, leren kennen, ontmoeten, ervaren, maar anderzijds is onze hersenpan sowieso te klein om Hem 100% te vatten. Dit is zoiets als wat Newton zei: "Hoe meer we ontdekken over het heelal, hoe meer we beseffen dat we nog niets weten".

ARTIKEL - Feitenkennis kan het in ieder geval niet zijn. En verwacht hij serieus van atheïsten dat zij God gaan zoeken alvorens het geloof in hem af te wijzen?

DEMAEREL - Ik snap uiteraard dat mensen niet zoeken naar een wezen waarvan ze geloven dat hij niet bestaat, maar deze piste bij voorbaat afwijzen (terwijl er toch vele ernstige argumenten voor bestaan, veel intelligente mensen in God geloven, de grote meerderheid van de mensheid gelooft...) lijkt mij een groot vooroordeel.

VAN ELST – DUPLIEK – Ten overvloede: wij *geloven* niet dat God niet bestaat. Wij denken dat hij niet bestaat – en dat is geen geloof. **Dit komt toch op hetzelfde neer? Wat je niet zeker wéét (bewijsbare kennis over hebt), is een veronderstelling, hypothese, overtuiging, en dus een vorm van geloof. Zoiets als 'Ik denk dat het morgen mooi weer wordt' staat gelijk met 'Ik geloof dat het morgen...'**

Lastig is dat de belangrijkste argumenten voor het geloof zelf ook eerst geloofd moeten worden. **Uiteraard.** Je moet in Christus geloven wil je een toegangsbewijs voor de hemel krijgen.

Op deze wereld worden en zijn tal van dingen geloofd. Vroeger werden andere godsdiensten dan het christendom als valse godsdiensten met valse profeten e.d. beschouwd; nu zeggen christenen dat het eigenlijk allemaal hetzelfde geloof in iets hogers is. **Degenen die dit zeggen, noem ik 'moderne christenen', die m.i. met één been in het christendom staan en met één been in onze pluralistische cultuur.** Het half-half opgeven van de enig-ware-geloof-pretentie is volgens mij een strategie om overeind te blijven in een soort monsterverbond met vooral de Islam. **En een heel foute, ongelukkige strategie die de eigen ondergang voorbereidt. In hfst 6.2.1 probeer ik de claim om het 'enige ware geloof' te zijn (in onze pluralistische tijd uitgelegd als 'arrogant en intolerant'), diepgaand uit te leggen, m.a.w. de positieve zin ervan.**

Antitheïsten

ARTIKEL - Ik herhaal ten overvloede: er zijn geen godsbeelden bij atheïsten.

DEMAEREL - En ik vind het de logica zelve dat elke atheïst een soort voorstelling/begrip in zijn hoofd heeft van wat gelovigen bedoelen wanneer ze over God spreken. En de meeste atheïsten (zeker niet allemaal) zijn wel ergens een beetje gelovig opgevoed of zijn naar een christelijke school geweest... Er is toch niemand op een atheïstisch eiland opgegroeid?

VAN ELST – DUPLIEK – Atheïsten hebben te maken met godsbeelden zoals die door gelovigen worden gepresenteerd. En – niet te vergeten – door de Bijbel. Die beelden komen niet uit de atheïst zelf voort. Het zijn beelden van anderen waarover hij zijn mening kan geven. **U denkt dus dat een atheïst 'blank' is wanneer hij over 'God' spreekt, een onbeschreven blad, neutraal, onbevooroordeeld?**

ARTIKEL - Demaerel beweert zelfs nog dat er atheïsten zijn die aan God regels opleggen, zo van 'God mag dit niet, Hij kan dat niet' en die God bekritisieren (p. 153).

DEMAEREL - Ja, ik lees deze regelmatig in literatuur, hoe inconsequent het ook is.

VAN ELST – DUPLIEK – Moeilijk te geloven... Het maakt natuurlijk verschil of u literatuur leest van atheïsten of literatuur van theïsten die het ook niet begrijpen of die van

atheïsme een zo zwart mogelijk beeld willen schetsen. **Ik heb eerder de indruk dat u uitgaat van 'zuivere atheïsten', maar ik vrees dat die quasi niet bestaan...**

ARTIKEL - Ik kan slechts concluderen dat hij er niets van begrijpt.

DEMAEREL - Dank u. Ik heb ook atheïstische collega's met wie ik samenwerk.

VAN ELST – DUPLIEK – Ach, er is ook veel wat ik niet begrijp... Bijvoorbeeld hoe u atheïstische collega's kunt hebben terwijl u godsdienstleraar, pastor in een Brusselse kerk en coördinator van een gebedsnetwerk bent. Maar u bedoelt waarschijnlijk leraren in andere vakken. **Natuurlijk.**

ARTIKEL - Kennelijk heeft hij het over godhaters, antitheïsten, of hoe moet je zulke mensen noemen. Die hebben misschien een godsbeeld, maar 'zuivere' atheïsten doen zulke uitspraken over God niet.

DEMAEREL - Wel, dan ken ik helaas weinig 'zuivere atheïsten'.

VAN ELST – DUPLIEK – Dat moet haast wel...

ARTIKEL - Ook "militante atheïsten" niet, over wie hij zegt dat zij "*lijden aan een soort 'fantoompijn': ze geloven niet in God, maar zijn voortdurend boos op Hem, verwijten Hem alles wat fout gaat in deze wereld.*" (p. 154)

DEMAEREL - En waarom dan in de bovenvernoemde vrijzinnige brochure zulk 'godhatend' artikel?

VAN ELST – DUPLIEK – Kijk, nu komen we ergens. Ik begrijp nu wat voor misverstand er bij u leeft. Natuurlijk haat Dawkins God niet; hij gelooft helemaal niet in God. Je kunt ook geen hekel hebben aan bijvoorbeeld feeën, als je ervan overtuigd bent dat ze niet bestaan. **Inderdaad, ik vind het niet de moeite om energie te steken in het fulmineren tegen mensen die in feeën geloven en hen opzettelijk te kwetsen.** Hij reageert op godsbeelden die hem worden voorgehouden. Hij heeft het niet over God, maar over *de God van het O.T.*- **Hij spreekt uitdrukkelijk over de drie monotheïstische godsdiensten, N.T. dus inclusief.** hij spreekt over de *litteraire persoon*. Die heeft hij in heel negatieve termen omschreven.ⁱ Niet uit haat jegens het opperwezen, maar om iets duidelijk te maken aan gelovigen; hij laat de teksten zien waar die krasse termen van hem op slaan (**héél zwaar uit de context gerukt en zo negatief mogelijk geïnterpreteerd**). Wat hij bedoelt is dat het onlogisch is te geloven in die teksten uit de Bijbel en in een liefdevolle en algoede God. Net zoals het onlogisch is om te geloven in een liefdevolle en algoede en almachtige God, terwijl er zoveel ellende in de wereld is. (De dooddoeners waarmee gelovigen op dit laatste plegen te reageren, veranderen er niets aan.) **In hfst 6.2.4 en 6.2.5 besteed ik ± 25 blz om in te gaan op deze moeilijke combinatie van Gods goedheid en alle negatieve dingen die we zien; als u dat een dooddoener noemt... Om een bepaalde redenering van je tegenstander te begrijpen, moet je de moeite doen om eerst IN zijn logica in te stappen, met hem méé te denken, en dan evt de zwakheden te noemen. Ik heb helemaal niet het gevoel dat u het christelijke godsbeeld *wilt* (proberen te) begrijpen.**

ARTIKEL - Demaerel ziet kennelijk het onlogische hier niet van.

DEMAEREL - Uiteraard wel: ik hoor deze uitspraken te vaak om mij heen en wil het onlogische ervan benoemen.

VAN ELST – DUPLIEK – De uitspraken die u hoort zijn bedoeld om u op tegenstrijdigheden in uw geloof te wijzen, zoals hierboven gezegd.

ARTIKEL - Evenmin waar hij aan atheïsten “die uit onverschilligheid atheïst zijn geworden” een godsbeeld toeschrijft waarin God ver weg en niet actief is. Dat iemand altijd ongelovig/atheïst kan zijn geweest, zonder enig godsbeeld, komt niet bij hem op.

DEMAEREL - Ik weet maar al te best dat sommige mensen in een compleet atheïstische omgeving opgroeien, maar aangezien de westerse cultuur door en door christelijk is, is het toch onmogelijk dat zij nooit eens nagedacht hebben over het bestaan van een God (waar al die anderen wél in geloven), en dus hebben ze automatisch een béeld/voorstelling/begrip in hun hoofd hoe die God er moet uitzien (en dan is mijn vraag of dit wel een juist godsbeeld is).

VAN ELST – DUPLIEK – Ze hebben geen beeld hoe God er uit *moet* zien. *Ik heb geen beeld hoe God er uit moet zien.* Als zonder geloof opgegroeid kind loop je op een gegeven ogenblik tegen plaatjes van en verhaaltjes over God en Jezus aan, maar het wordt al snel duidelijk dat er veel godsbeelden zijn en dat de meest 'volwassen' godsbeelden erg abstract zijn. **OK, maar als ze te concreet zijn, is het ook niet goed, want kinderachtig...** (Terzijde: Mijn ouders schreven mij op de openbare lagere school in voor (protestantse) godsdienstles, voor mijn algemene ontwikkeling; daar kwamen God en Jezus helemaal niet ter sprake; alleen verhalen uit het O.T.: Esther, Samson, Jozef in Egypte. Ik herinner me dat we een toneelstukje repeteerden over Jozef in Egypte, met de farao en de schenker en de bakker.... Op de eveneens openbare middelbare school heb ik ook nog een paar godsdienstlessen gehad, die wat dieper gingen, maar ik heb me uit laten schrijven, nadat we met een stel leerlingen na de les tot de conclusie kwamen dat we er niets van geloofden. Dat was bijna zo'n moment als een godservaring...) **Ik vrees dat u gelijk hebt: ik hoor ook verhalen van jongeren over hun godsdienstleraars waar mijn haren van overeind gaan staan (deze vallen voor mij onder de noemer 'moderne christenen', in België meestal nominale katholieken). Rond mijn elfde jaar had ik voor mezelf ongeveer dezelfde conclusie gemaakt als u: 'Dit is één grote show'. Mijn 'godservaring' kwam korte tijd later toen ik heel authentieke en inspirerende gelovigen bezig zag. Ik las ooit een artikel in het katholieke parochieblad: “Wij maken in onze eigen godsdienstlessen het geloof kapot”, pijnlijk waar als ik zelf kijk wat ik op school gehoord en geleerd heb. Maar ik zie in mijn omgeving ook zeer goede en moedige christelijke rolmodellen en zij dagen mij uit een béter mens te worden, zoals Jezus.**

ARTIKEL - Nog een voorbeeld: “Ook in het O.T. wordt elke vorm van afgoderij en toverij (...) verboden. (...) Door vele niet-gelovigen wordt dit geïnterpreteerd als een teken van ‘jaloezie en intolerantie van God’.” (p. 165) Rare jongens, die Vlaamse niet-gelovigen![3]

DEMAEREL - *Ik begrijp dit punt niet; hier is niets Vlaams aan: de christelijke God wordt hier constant van beschuldigd, door (de Brit) Dawkins op de eerste plaats.*

VAN ELST – DUPLIEK – Ik maakte een soort grapje vanuit de veronderstelling dat u het over Vlaamse niet-gelovigen heeft, zoals de collega's waarmee u samenwerkt. (Zijn de nederlandstaligen in Brussel eigenlijk Vlamingen? **Ja.**) Als die mensen God jaloezie e.d. toeschrijven, moeten ze wel rare ongelovigen zijn. Nogmaals, Dawkins beschuldigt God nergens van. Het gaat hem erom de gelovigen, die beweren dat God liefde is, met hun neus op de slechte eigenschappen van God te drukken, *zoals die naar voren komen uit het O.T.* Hij benadrukt de tegenstrijdigheden in het geloof, **maar hij begrijpt ze niet omdat hij te klein van God denkt: je moet een niveau hoger stijgen om de schijnbare contradictie te verzoenen: elk kind dat een bolwassing van zijn vader krijgt, denkt dat die liefdeloos en kwaadaardig is; pas later begrijpt hij dat een goede vader soms ook streng moet zijn of zich boos maken (om een simpele illustratie te gebruiken).** De al of niet Vlaamse niet-gelovigen bedoelen natuurlijk ook niet dat zij God als jaloers en intolerant beschouwen,

maar dat het O.T. hem zo voorstelt en dat de gelovigen daar eens goed over moeten nadenken.

ARTIKEL – Demaerel schrijft “[Er is] zoiets als spirituele intelligentie. Er zijn verschillende kennisdomeinen met elk een eigen vorm van rationaliteit (zoals psychologie anders is dan fysica): zo ook moeten we erkennen dat de geestelijke wereld een eigen ‘logica’ kent.” (p. 222). Volgens mij moeten we dat juist helemaal niet erkennen.

DEMAEREL - Dan vind ik het jammer dat u niet eens de moeite wil doen om te proberen de logica van uw gelovige medemensen te begrijpen of u te verplaatsen in hun denkwereld, en blijft u veilig in uw eigen paradigma. Het gaat er hier bijv. om dat ‘het hart’ andere wetten kent dan ‘de rede’, dat relaties en liefde anders functioneren dan koude wetenschap of cijfers, en dat God niet door een telescoop kan geobserveerd worden.

VAN ELST – DUPLIEK – Als die tweede zin omschrijft wat de denkwereld van de gelovigen is, dan ben ik al verplaatst in die denkwereld, want daar stem ik mee in. Behalve dan dat u God als bestaand ziet en ik niet. Misschien heb ik de passage op p. 222 niet goed begrepen? Wat ik afwijs is dat in redeneringen m.b.t. *het geloof* een andere logica zou moeten worden geaccepteerd dan de gebruikelijke logica (met premissen en conclusies enzo). **Wat ik eerder bedoel: je kan de logica van wiskunde niet overbrengen naar de psychologie, politiek of economie, gewoon omdat mensen slechts een klein deeltje rationeel functioneren: zodra het element ‘vrijheid’ erin komt, spelen heel andere wetten: mensen zijn niet voorspelbaar zoals een vallende steen. Dus geldt dat nog méér voor de wereld van God: Jesaja zegt dat Gods gedachten zoveel hoger zijn onze gedachten als de hemel boven de aarde verheven is, m.a.w. er zijn zovéél dingen bij Hem die wij niet begrijpen omdat wij van onderen zien. Of vergelijk het met een schaakspeler die een vreemde, irrationele (schijnbaar domme) zet doet, maar pas tien zetten later wordt duidelijk dat dit ‘geniaal’ was. Of: God vraagt Abraham zijn zoon te offeren: in alle opzichten lijkt dit irrationeel en anti-logisch, maar God wou niet zijn rationaliteit/intelligentie testen, maar zijn vertrouwen (een beetje zoals vaak vrouwen mannen ‘testen’ of ze nog van hen houden). Dit bedoel ik met andere ‘logica’...** Bijvoorbeeld de logica van Anselmus, waarin *gedacht (kunnen) worden* praktisch gelijk wordt gesteld aan *bestaan*. **Ik vind zijn ontologisch godsbewijs inderdaad niet sterk, en de meeste christenen ook niet.** Wat ik ook afwijs is de suggestie dat alleen gelovigen enig benul hebben van liefde e.d.. **Dat zou ik nooit durven beweren: hoogstens dat Jezus ons een nieuwe dimensie van liefde komt leren, zoals bijv. je vijand liefhebben (of zeg maar: moeilijke mensen om ons heen liefhebben)**

ARTIKEL - Dit doet mij denken aan de “nieuwe kennisleer” van Emanuel Rutten in zijn boek *Contra Kant*, althans aan het artikeltje dat ik daarover gelezen heb.[4] Morele oordelen en uitspraken over het bestaan van God zijn volgens Rutten kennis, geen geloof. Middeleeuwse kennisleer noem ik het. Ook dit is misschien iets voor een volgend artikel.

DEMAEREL -Ik apprecieer zoals gezegd de vele uren die u hierin gestoken hebt, maar heb helaas, net zoals u bij mij, geen enkel overtuigend argument gevonden of iets waarvan ik bijgeleerd heb. Ik erken zeker dat er vele soorten atheïsten bestaan en dat veralgemeningen altijd deels fout zijn, maar het geldt voor jullie ook dat er vele soorten gelovigen bestaan, én vele soorten (onderling heel verschillende) religies.

VAN ELST – DUPLIEK – Precies! Heel veel, heel verschillende, religies...

DEMAEREL - Maar wat ik meest betreur in zulk soort polemieken is dat atheïsten altijd suggereren (of luidop beweren) dat zij de rede, de logica en de wetenschap aan hun kant hebben, wat bewijsbaar onwaar is!

VAN ELST – DUPLIEK – Zoals gezegd, ik suggereer of beweer dat toch niet. Maar het kan zijn dat u het net iets anders bedoelt dan ik. Wat ik wel zeg, is dat wij ons vertrouwen stellen in rede, logica en de wetenschappelijke methode, omdat je daarmee concreet vooruit komt. **Op materieel gebied zeker!** Zoeken naar God betekent stilstand. (Ik stel me daar een kluizenaar in een grot of een monnik op zijn knieën in een kloostercel bij voor...) **Wel, dit laatste bedoel ik o.a. wanneer ik spreek over iemands godsbeeld: uw beeld/voorstelling over 'God zoeken' is leegte, verveling, saaiheid, tegen een muur spreken, tijdverlies. U moet maar eens sommige getuigenissen lezen van christenen die de topervaring van hun leven hebben, het hoogst denkbare geluk en vervulling, hét volle leven waarnaar zij altijd gezocht hebben... Ik heb dit ook tweemaal bovennatuurlijk sterk mogen ervaren, van zulke intensiteit waarvan ik 1000% zeker wist dat je dit jezelf niet kan inbeelden of 'opwekken'. Maar enfin, dit is inderdaad heel persoonlijk en subjectief. Voor wie dit meemaakt is dit véél overtuigender dan een wiskundig bewijs. En het is niet omdat dit zich in ons hóófd afspeelt, dat het DUS enkel verbeelding en fantasie en DUS onwaar is. Ook filosofische theorieën, politieke dromen, projecten, passies, visionaire plannen... spelen zich in ons hoofd af. Martin Luther King dróómde van een wereld zonder racisme, hij zag het vóór zich, sprak zijn gelóóf erin uit, en daardoor realiseerde hij zijn droom ook (gedeeltelijk uiteraard). God zoeken is daarom voor mij geen 'stilstand': hij bracht de wereld een stap meer vooruit, in de richting van een wereld-zoals-God-hem-zou-gewild-hebben. Je kan ook zeggen: Gods koninkrijk op aarde bidden. Maar ik wil niet tegen u preken, hoogstens wat meer uitleggen. Ik ga het hierbij laten en aan uw volgend artikel beginnen...**

-----
 [1] <https://ignacedemaerel.be/wp-content/uploads/2020/03/BOEK-Mag-God-nog-God-zijn-uitgebreide-samenvatting.pdf>

[2] Het woord 'liefde' scoort wel hoger, namelijk 253 keer.

[3] Vrij naar Asterix: Rare jongens die Romeinen (Ils sont fous ces Romains)!

[4] <https://www.trouw.nl/nieuws/filosoofemmanuel-rutten-de-argumenten-vankant-falen~bc3d2e62/>

i De God van het Oude Testament is zo'n beetje het onaangenaamste personage dat de literatuur ooit heeft voortgebracht. Hij is jaloers en er nog trots op ook; hij is een kleingeestige, onrechtvaardige, onverzoenlijke regelneef; een haatdragende, bloeddorstige pleger van etnische zuiveringen; een vrouwenhatende, homofobe, racistische, kinderen en volkeren uitmoordende, drammerige, megalomane, sadomasochistische, onvoorspelbaar boosaardige dwingeland.